

Kitap Tanıtımı

Osmanlı Döneminde Ayıntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)

Doç. Dr. İsmail KIVRIM

Gazikültür A.Ş., Ankara 2017, XIV+351 Sayfa.

ISBN: 978-605-83460-5-5.

Dr. Mustafa DEMİR*

İslam devletlerinde vakıf Allah rızasını kazanmak, O'na yaklaşmak amacıyla bir mülkiyetin kamu yararına tahsis edilmesidir. Bir mülk bir kez bu şekilde vakıf edilirse artık o mülk satılamaz, devredilemez ve amacı dışında bir iş için de kullanılmaz. Osmanlı Devleti'nde de bu motivasyon ve amaçlarla birçok vakıf kurulmuştur. Bu vakıflar eğitim-bayındırlık-sağlık vb. hizmetlerin yürütülmesinde önemli fonksiyonlar icra etmişler, o günün şartlarında neredeyse tüm beledi hizmetlerin sağlanmasında etkili olmuşlardır. Gerek padişahın kendisi, ailesi, saray efradı gerekse mal varlığı yeterli, sıradan reaya bir hizmetin yerine gelebilmesi için bir gelir kaynağını kurdukları vakfa bağlamış böylece hizmetlerin yürütülmesini garanti altına almışlardır.

Osmanlı döneminde vakıf kurucuları arasında önemli oranda kadınların bulunması en az vakıf müessesesi kadar önemlidir. Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde kadınlar tarafından kurulan vakıflar azımsanmayacak orandadır. Ancak ne yazık ki bu konuda yeterince çalışma yapıldığı söylenemez.

Bu bağlamda İsmail Kıvrım'ın Osmanlı Döneminde Ayıntab'daki kadın vakıflarını ele alan çalışması önemli bir boşluğu doldurmaktadır. *Osmanlı Döneminde Ayıntab'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sâhibi Kadınlar)* adlı çalışma, 2017 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Gazikültür A.Ş. tarafından basılmıştır. Bu kitapla İ. Kıvrım, Osmanlı dönemi Ayıntab'ında kurulmuş olan vakıflardan hanımlar tarafından kurulanları kendisine inceleme alanı olarak belirlemiş ve böylece Ayıntab'lı hanımların kentin sosyal yaşamında oynadıkları rolün değerlendirilebilmesi için önemli bir katkı sağlamıştır. Kıvrım kitabını hazırlarken ciddi miktarda arşiv malzemesini tüm detaylarıyla incelemiş, kendi ifadesiyle en azından on yıl boyunca topladığı malzemeyi, olgunlaştırdığı fikirleri ancak nihayete erdirebilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Vakfiye Defterlerinin, Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Evkaf Vakfiyelerinin, 174 adet Gaziantep Şer'iyeye Sicilinin taranması sonucunda Ayıntab'da, 369'u erkekler ve 213'ü kadınlar tarafından kurulmuş olan toplam 582 vakıf tespit etmiştir. Kadın vakıfları da dâhil olmak üzere bu vakıfların neredeyse yarısının kurulma tarihi 19. yüzyıldır ve İ. Kıvrım bunu yüzyılda gerçekleşen ekonomik genişlemeyle ilişkilendirmektedir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında vakıf kavramı, vakfın fonksiyonları ve konunun kaynaklarına yer verilmiştir. İlk bölümde kabaca Ayıntab'ın tarihi, kentin idari taksimatı, ekonomik yapısı, Osmanlı döneminde Ayıntab'daki kadınların rolü ve servet edinme şekilleri ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde asıl konu olan kadın vakıfları derinlemesine incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise kadınların kurduğu vakıf vakfiyelerinin özetleri bulunmaktadır. Kıvrım, vakıfların kuruluş şekillerini, kurucularını ve sosyal statülerini, gelir kaynaklarını irdelemiş, vakıf çeşitlerini ve bu vakıflardan kadınların kurucusu olduklarını ya da destek verdiklerini incelemiştir.

* Dr. Arş. Gör. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. lopsangus@gmail.com.

Kitapta kadın vakıflarına dair istatistiklere de yer verilmiştir. Örneğin Ayıntab'daki vakıfların içerisinde kadın vakıflarının oranı % 36,6'dır. Ancak asıl ilginç olanı bu vakıfların neredeyse yarısının, yani 213 kadın vakfından 111'inin, kurucusu olan hanımın geride varlığını bırakabileceği bir evladının bulunmamasıdır. Kıvrım, bu kişilerin vakıf kurmaktaki motivasyonlarının unutulma korkusu ve arkalarında kendileri için dua edebilecek birilerini bırakabilme güdüsü olabileceğini belirtmektedir. Bir statü göstergesi olan unvan ve lakaplara sahip olmayan hanım kurucu oranı % 82,16 iken, babalarının unvanı olmayan hanım oranı %65 tir. Hanımların çok büyük bölümü şehir merkezinde oturmaktadır. Bu oran şehirler için % 96,71, köy ve kasaba için % 3,29 dır.

Hayır sahibi hanımların vakfı kurarken belirledikleri şartlar da hayli ilgi çekicidir. Bu hanımlardan % 74'ü vakf ettikleri menkul ya da gayrimenkulün gelirlerini cami ve mescitlerin aydınlatılmasına, tamirlerine ve görevlilerinin maaşlarına verilmesini istemişlerdir. Hatta aşure günü diye bilinen hicri takvime göre Muharrem ayının 10'unda halka aşure dağıtılmasını talep edenler de vardır. Vakıf yöneticisi olan mütevellinin atanmasında vakıf edenin tercihinin bağlıdır ve Ayıntab'daki kadın vakıflarının % 57,75'nin mütevellisi yine vakfın kurucu hanımıdır. Aslında Osmanlı Devleti'nde vakıfların mal varlığını gelecek kuşaklara bırakmak için bir ara yol olarak kullanılması rastlanılan bir eylem biçimidir. Ancak kişinin kendisini vakfa müteveli atmasının tamamen başka bir izahı olmalıdır. Ayrıca kendi akrabasını müteveli atayanlar, yine vakfın denetlenmesi için kendi yakınına müteveli maaşının yarısına nazır atayanlar da bulunmaktadır.

Kadınlara vakf ettikleri gelir kaynakları ise ev, bahçe, bostan, tarla, bağ, dükkân, han, hamam, değirmendir. Sayıca en fazla, 104 adet- dükkân vakf edilmiş, onu 91 bostan, 61 bahçe, 46 ev, 40 tane de bağ izlemiştir.

İ. Kıvrım'ın ifade ettiğine göre Osmanlı'dan günümüze kalan hala aktif 25 vakıf bulunmakta ve bu vakıfların da 4 ünü kadınların kurduğu vakıflar teşkil etmektedir.